

Terenska građa iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine Žetveni običaji

Dražen Nožinić

U prilogu se detaljnije iznosi terenska građa o žetvenim običajima Hrvata (31 selo) i Srba (18 sela) koje se ispitivalo 1983. i 1984. godine te između 1986. i 1989. godine u Hrvatskoj, koristeći upitnice *Etnološkog atlasa Jugoslavije*. Na ovom se mjestu donose i uzgred zabilježeni i stoga manje detaljni podaci o ovakvim običajima kod Srba, Hrvata, Bošnjaka, Čeha, Slovaka, Lemka i Mađara u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj.

Ključne riječi: terenska građa, žetveni običaji, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Hrvati, Srbi, Bošnjaci, Česi, Slovaci, Lemki, Mađari.

O žetvenim običajima Hrvata istraživalo se u okolici Korenice (Bunić), Otočca (Križ Kamenica), Duge Rese (Vukova Gorica), Ozlja (Mali Erjavec), Karlovca (Skakavac), Vrginmosta (Velika Vranovina), Gline (Skela, Svrāčica, Prekopa), Petrinje (Donja Budičina), Siska (Odra, Tišina Lijeva, Strelečko, Hrastelnica, Budaševo, Komarevo Donje, Komarevo Gornje), Ivanić-Grada (Dubrovčak Lijevi), Garešnice (Kajgana, Palešnik, Oštri Zid), Čazme (Palančani, Vagovina, Donja Šušnjara), Novske (Uštica), Novog Marofa (Moždenec, Ljubeščica, Svibovec) i Ludbrega (Slanje, Apatija, Veliki Bukovec).¹

¹ Tek pojedini dijelovi žetvenih običaja (ili negativni odgovori na pojedina pitanja) kod Hrvata zapisani su u okolici Šibenika (Konjevrate), Duge Rese (Bosiljevo, Belavići, Belajske Poljice), Ozlja (Stankovci, Mošanci), Slunja (Rakovica, Gornji Lađevac, Kruškovača, Cetingrad, Tatar Varoš, Cvitović, Hrvatski Blagaj), Vrginmosta (Lasinja), Karlovca (Cerovac Tušilovački, Kobilić, Brežani, Lipje, Banski Kovačevac, Vukmanić, Rečica, Brođani, Ribari, Slunjska Selnica, Zamršje), Jastrebarskog (Krašić, Donja Kupčina, Bratina, Kupinec), Velike Gorice (Lijevi Štefanki, Gustelnica, Šestak Brdo, Mala Buna, Okuje, Hotnja, Strmec Bukevski, Vrbovo Posavsko, Stružec Posavski, Veleševac), Dvora (Unčani, Kozibrod, Banska Struga, Divuša), Kostajnice (Utolica, Gornji Cerovljani, Donji Kukuruzari, Majur), Gline (Joševica, Kihalac, Gornja Bučica, Gornje Taborište), Petrinje (Madžari, Letovanci,

O žetvenim običajima Srba pitalo se u okolici Duge Rese (Perjasica), Karlovca (Lipje, Gornji Sjeničak), Petrinje (Luščani), Siska (Blinjski Kut, Bestрма, Kinjačka, Velika Gradusa, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Petrinjci, Drljača), Garešnice (Begovača, Mali Potok), Čazme (Bosiljevo Česmansko), Vrbovca (Koritna) i Grubišnog Polja (Veliki Zdenci, Orlovac Zdenački).²

O pojedinim aspektima žetvenih običaja pitalo se i Bošnjake u Suhači kod Bosanskog Novog, Slovake, Lemke i Mađare iz Lipovljana (Novska), te Čehe iz Srpske Kapele (Vrbovec) i Orlovca Zdenačkog (Grubišno Polje).

Početak žetve i prvi požeti snop

Kad se započinjalo žeti domaćin u Križ Kamenici (Hrvati) na polju bi rekao: „Pomozi Bože djelo i težake.” U Perjasici (Srbi) bi rekli: „Bože pomozi, lakše režem.”, a u Gornjem Sjeničaku (Srbi): „Bože pomozi, sad ćemo žeti novu šenicu.” U Prekopi (Hrvati) bi se pred početak reklo: „Bože pomozi.”, a kad se završilo: „Bože blagoslovi delo i težake.” Ako se želo proso reklo bi se: „Snop na snop, a **snu bok** (prosac) na prag.” U Odri (Hrvati), kad se počinjalo žeti onaj tko bi započinjao (obično domaćin) rekao bi: „Bože pomozi da bude sretno i uspešno.” U Tišini Lijevoj (Hrvati) govorili su: „Bože pomozi. Ak je kesno nek bude pospešno, ak je rano daj Bože zdravo.” U Budaševu (Hrvati), kao i kod sjetve, gospodar kuće skinuo bi na polju šešir, prekrizio se i rekao: „Bože pomozi, blagoslovi naše pole.” U Blinjskom Kutu (Srbi) reklo bi se: „Bože pomozi, bilo i dogod'ne vako.” U Uštici (Hrvati) bi rekli: „Bože pomozi i

Sibić, Strašnik, Prnjavor Čuntićki, Hrvatski Čuntić, Cepeliš, Brest Pokupski, Mala Gorica, Pecki, Hrastovica), Siska (Peščenica, Letovanić, Stari Brod, Brkiševina, Blinjski Kut, Šaš, Lukavec Posavski), Ivanić-Grada (Kloštar Ivanić), Kutine (Potok, Banova Jaruga), Garešnice (Gornja Garešnica), Vrbovca (Koritna, Srpska Kapela), Bjelovara (Domankuš, Patkovac, Zrinski Topolovac), Ludbrega (Bolfan), Koprivnice (Ladislav Sokolovački, Mala Mučna, Jagnjedovac) i Novske (Jazavica, Borovac, Lipovljani).

² Dijelovi žetvenih običaja Srba (uz negativne odgovore na pojedina pitanja) u Bosni i Hercegovini zabilježeni su u okolici Velike Kladuše (Gradina) i Bosanske Dubice (Donja Gradina, Novoselci, Strigova), a u Hrvatskoj u okolici Knina (Đevrske, Ivoševci), Duge Rese (Koransko), Slunja (Kordunski Ljeskovac, Broćanac, Cvijanović Brdo, Gojkovac, Veljun), Vojnića (Kestenovac, Gejkovac, Gornja Brusovača, Kusaja, Dunjak), Vrginmosta (Staro Selo Topusko, Crni Potok, Ostrožin, Stipan, Batinova Kosa), Karlovca (Tušilović, Dugi Dol, Banski Moravci, Donji Sjeničak, Popović Brdo, Prkos Lasinjski), Dvora (Gvozdansko, Šegestin), Gline (Mali Obljaj, Majske Poljane), Kostajnice (Komogovina, Prevršac, Donja Velešnja, Gornji Hrastovac, Živaja, Mečenčani, Donji Cerovljani), Petrinje (Blinja, Moštanica, Glinska Poljana, Stražbenica, Srpski Čuntić, Cepeliš, Banski Grabovac, Miočinovići, Dodoši, Donja Mlinoga), Siska (Kladari, Vukoševac, Četvrtkovac, Šaš, Strmen), Ivanić-Grada (Šumečani), Kutine (Šartovac), Garešnice (Trnovitički Popovac, Veliki Prokop, Podgarić), Vrbovca (Koritna, Srpska Kapela), Pakraca (Jagma, Korita), Ludbrega (Bolfan), Novske (Uštica, Jasenovac, Donji Rajić, Borovac) i Nove Gradiške (Bodegraji).

sreća priskoči.”, pa se prekriži. Ali ovo se radilo samo kad se želo pšenicu „jer je pšenica sveta, svako zrno na sebi ima urezano ime Isusovo.” Zato je i bio grijeh vršiti nuždu u pšenici.

U Hrastelnici (Hrvati) bi se reklo: „Bože pomози i Majka božja.”, u Moždencu (Hrvati): „Bože pomози da budemo danas gotovi.”, u Ljubeščici (Hrvati): „Bože pomози i očuvaj naše pole.”, u Slanju (Hrvati): „Bože pomози i svi sveci.”, a u Velikom Bukovcu (Hrvati): „Vu ime bože. Daj Bože semu i sakemu.”

U većini ostalih sela, kako kod Hrvata tako i kod Srba, prije početaka žetve samo bi se reklo „Bože pomози.” i prekrižilo se (Bunić, Vukova Gorica, Mali Erjavec, Skakavac, Lipje, Velika Vranovina, Skela, Svračica, Donja Budičina, Strelečko, Komarevo Gornje, Komarevo Donje, Bestрма, Kinjačka, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Petrinjci, Velika Gradusa, Dubrovčak Lijeви, Kajgana, Palešnik, Oštri Zid, Begovača, Mali Potok, Bosiljevo Česmansko, Palančani, Vagovina, Koritna, Veliki Zdenci, Orlovac Zdenački, Svibovec, Apatija). U Donjoj Šušnjari (gdje su kosili svo žito osim raži, kao i npr. u Palešniku, Oštrom Zidu, Orlovcu Zdenačkom, Apatiji i Velikom Bukovcu) žene koje su išle iza kosaca i vezale snoplje (**nabiralje**) ponijele bi svetu vodu na polje i blagoslovile svo žito, molile, rekle: „Bože pomози.” i onda bi započeli žeti. Jedino u Luščanima (Srbi) kazivači su navodili da se tom prigodom nije što posebnoga govorilo.

Kad se odlazilo s njive u Vukovoj Gorici (Hrvati) govorili su: „Bože prekriži.”, a u Ljubeščici (Hrvati), kad bi završili, onda bi prekrižili **stavice**.

U nekima od istraživanih sela kazivači su navodili da je prvi snop morao požeti gazda kuće. Kod Hrvata ovako je bilo u Križ Kamenici (Otočac), Donjoj Budičini (Petrinja), Odri (Sisak), Vagovini (Čazma), Apatiji (Ludbreg), a kod Srba u Malom Potoku (Garešnica) i Orlovcu Zdenačkom (Grubišno Polje). U Gornjem Sjeničaku kod Karlovca (Srbi) prvi snop morala je požeti neka ženska osoba iz kuće, nije to morala biti **planinka** (gazdarica), dok je u Perjasici kod Duge Rese (Srbi) upravo planinka bila ta koja je morala požeti prvi snop. Prvi snop gazdarica je žela i u nekima od sela naseljenim Hrvatima, na primjer u Vukovoj Gorici (Duga Resa), Tišini Lijevoj (Sisak) i Slanju (Ludbreg). U Donjoj Šušnjari kod Čazme (Hrvati) gazdarica je bila ta koja je požela, povezala i osovila prvi snop. U Svračici kod Gline (Hrvati) prvi snop morala je požeti mlada nevjesta, a ako u kući nisu imali mlade nevjeste onda je to činila gazdarica.

U Luščanima kod Petrinje (Srbi) trebalo je da prvi snop požanje **prvak** (najbolja žetelica), a kako je bilo i kod Srba u okolici Siska (Kinjačka, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Petrinjci, Velika Gradusa) te kod Srba u okolici Čazme (Bosiljevo Česmansko) i Garešnice (Begovača).

U dijelu ostalih sela kazivači su navodili da se nije pazilo na to tko mora požeti prvi snop.³

³ Bunić, Skakavac, Lipje (Srbi), Velika Vranovina, Skela, Prekopa, Strelečko, Hrastelnica,

U Vukovoj Gorici (Hrvati), nakon što je požela prvi snop, gazdarica bi ga samo pometnula i drugih običaja s njim nije bilo. U Donjoj Budičini (Hrvati) gospodar bi prvi snop i svezao, a žetelice su ga na večer nosile njegovoj kući i predavale gazdarici. Iz tog se snopa plelo žetveni vijenac. U Odri (Hrvati) domaćin bi postavio prvi snop na početku njive da stoji, dok je ostalo snoplje ležalo. U Komarevu Donjem (Hrvati) gazda kuće trebao je vezati prvi snop i prvog ga osoviti. U Kinjačkoj (Srbi), nakon što je požela prvi snop, najbolja žetelica bi ga podizala u zrak i malo se okretala s njime. U Brđanima Kosi (Srbi) ona žetelica koju se odredilo da bude prvak morala je prvo požeti jedan klas i baciti ga pred sebe (što u selu nisu znali objasniti), a morala je to učiniti stisnutih zuba zato da se pri žetvi ne bi posjekla. U Vagovini (Hrvati), nakon što je počeo prvi snop, gazda bi ga svezao i onda poželio da svi težaci tako rade. U Malom Potoku (Srbi) od tog su snopa pleli žetveni vijenac, a u Križ Kamenici (Hrvati) sjeme iz prvog snopa nosilo se kući i bacalo kokošima. U preostalim istraživanim selima, prema navodima kazivača, s prvim požetim snopom nije se vršilo kakvih posebnih običaja.⁴

U Drljači (Srbi), kad je započinjala žeti, svaka žetelica odsjekla bi jedan klas, bacila ga pred sebe i rekla: „Pomozi Bože.“, a zato da bude napredna, da brzo radi. U Vagovini (Hrvati), svaka žetelica, prije nego bi započela žeti, požela bi nekoliko klasova kojima bi se opasala, a zato da je križa ne bole. Jednako su radili i Hrvati u Buniću, Kobiliću i Svibovcu (u potonjem su selu muškarci klasje zaticali za šešire). Da ih ne bi boljela leđa žetelice su za pas zaticale po tri klasa i u Lipju (Srbi), Komarevu Gornjem, Komarevu Donjem (Hrvati), Bestrmi i Velikoj Gradusi (Srbi). U Petrinjcima (Srbi) su one za pas zaticale po tri klasa zato da brže žanju, a u Svrčici (Hrvati) zato da se zna da je žetva. U Krašiću (Hrvati) uobičajeno je bilo da se pred sam početak žetve požanje nekoliko klasova koje se onda zaticalo za leđa, a zato da zmija ne bi ugrizla dok se radi.

U Kinjačkoj (Srbi) su se žetelice kitile klasjem za žetvu prosa. U Luščanima (Srbi) su proso želi poslije podne i za žetvu prosa pravilo se **barjak**: neku granu bi se okitilo peškirim a zabadalo nasred njive, a momci su ga onda krali. U Bestrmi (Srbi), kad se želo proso, kućedomaćin bi ukrasio jedan štap **ručnikom**, crvenom maramom i buketom cvijeća i to se zvalo **barjak**. Taj se barjak onda nosilo na njivu i tu zabolo. Ovo se činilo zato da se obilježi završetak žetve, jer proso najkasnije dozrijeva.

Budaševo, Blinjski Kut (Srbi), Dubrovčak Lijevi, Kajgana, Palešnik, Oštri Zid (Hrvati), Uštica (Hrvati).

⁴ Bunić, Skakavac, Gornji Sjeničak, Velika Vranovina, Skela, Luščani, Tišina Lijeva, Strelečko, Komarevo Gornje, Komarevo Donje, Blinjski Kut (Srbi), Bestрма, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Petrinjci, Drljača, Velika Gradusa, Dubrovčak Lijevi, Kajgana, Palešnik, Begovača, Bosiljevo Česmansko, Palančani, Koritna (Srbi), Orlovac Zdenački (Srbi), Uštica (Hrvati), Moždeneć, Ljubeščica, Svibovec, Slanje, Apatija, Veliki Bukovec.

U svim istraživanim selima, osim Apatije (Hrvati), bilježi se da su se žetelice takmičile u radu. U Buniću (Hrvati) one su se takmičile koja će požeti više snopova (muškarci su išli iza njih, pravili užad od žita te stavljali u snoplje). U Križ Kamenici (Hrvati) djevojka koja je prva **otvorila komad** (završila jedan dio i otpočela drugi) „ta je prije svom dečku otvorila vrata.” U Perjasici (Srbi) ona koja je prva izišla slog vrisnula bi da se zna da je ona prva. Onu žetelicu koja je u žetvi bila posljednja zvali su **serka** (a posljednjeg kosca **seronja**). U Malom Erjavcu (Hrvati) se pri takmičenju **jačilo** (pjevalo). Kod Srba u Lipju žetelica koja je prva završila slog na njegovom bi kraju sjela. U Kinjačkoj (Srbi) žetelice su se takmičile koja će prva **iznijeti vijenca** (tj. plesti vijenac), pa je: „bilo bezobraznika koji su gonili prvu, ali je bilo i susjednih koje su joj pomagale da prva iziđe red”. Pri radu se **skičalo** i pjevalo. U Velikoj Gradusi i Petrinjcima (Srbi) žetelica koja je prva istjerala red podizala je taj snop u zrak i vikala „**bubanj!**”. Ona je time stjecala pravo da plete žetveni vijenac. U Vagovini (Hrvati) su najboljoj žetelici posipali žito po glavi.

Uobičajeno je također bilo i da najbolja žetelica bude **prvak**, da svojom brzinom povuče za sobom ostale ili, kako su govorili u Gornjem Sjeniaku, „ona druge zaigrava da bolje rade.” U selima u kojima se kosilo svo žito osim raži (čijom se slamom pokrivalo krovove), na primjer u Begovači, Kajgani, Donjoj Šušnjari, Velikim Zdencima, Orlovcu Zdenačkom, takmičili su se i kosci i žetelice (prvaka u košnji u Donjoj Šušnjari i Orlovcu Zdenačkom zvali su **kozibaša**). Česi u Orlovcu Zdenačkom imali su prvaka jedino u žetvi, a ne i pri drugim poslovima.

Žetelice u Uštici (Hrvati) također su se takmičile koja će prva istjerati red. Kad bi jedna završila red ona bi stala, započela pjesmu i čekala ostale. A ove, kako bi koja završila red, također bi zastale, prihvatile pjesmu i pjevale sve dok i ostale ne završe svoj red. Pjesme koje su pjevale bile su sljedeće:

Ja i dika volimo se davno,
Teško čekam da mi jesen dođe,
Volim diku, voli dika mene,
Sam' ako me ne rastave žene.

Ili:

Žito žela lijepa djevojka,
Žito žela, snoplje ne vezala.
Za njom čoban u sviralu svira:
Bil' djevojko snoplje povezao?
Slobodno je, čoban momče mlado!
Opet čoban u sviralu svira:
Bil' djevojko bunar iskopao?

Slobodno je, čoban momče mlado!
Opet čoban u sviralu svira:
Bil' djevojko 'ladak načinio?
Slobodno je, čoban momče mlado!
Opet čoban u sviralu svira:
Bil' djevojko lišce obljubio?
Neslobodno, čoban momče mlado!

Zašto sam ti snoplje povezao?
 Ako si mi snoplje povezao,
 Tvoje s' ovce po strmnjištu pasle!
 Zašto sam ti bunar iskopao?
 Ako si mi bunar iskopao,

Tvoje s' ovce iz njeg' vodu pile!
 Zašto sam ti 'ladak načinio?
 Ako si mi 'ladak načinio,
 Tvoje s' ovce u njem plandovale!

U nekima od istraživanih sela kazivači su navodili da nije bilo posebnih žetelačkih pjesama, već da su u žetvi pjevane „obične” pjesme (Križ Kamenica, Vukova Gorica, Skakavac, Gornji Sjeničak, Skela, Tišina Lijeva, Strelečko, Hrastelnica, Budaševo, Komarevo Gornje, Bestрма, Dubrovčak Lijevi). Drugdje, pak, kazivači su navodili da je takovih pjesama bilo, ali ih se, nažalost, nisu više sjećali (Bunić, Svračica, Donja Budičina, Odra, Komarevo Donje, Moždeneć, Ljubeščica, Veliki Bukovec). Ovih se pjesama nije sjećala niti Stana Simić iz Brđana Kose, samo je navela da su bile duge.

U Malom Erjavcu (Hrvati) u žetvi se pjevalo:

Žito žela gizdava devojka,
 Žito žela, ali ga ne jela,
 Svatovski ga konji pozobali,
 Prije moji, onda mog dragana.

Jelica Matijević i Ljubica Vukmanović iz Lipja kod Karlovca (Srbi) prisjetile su se dijela jedne od žetelačkih pjesama, ali nisu joj znale završetka:

Izrasla je kopriva,
 Tri je polja prekrila,
 A četvrtog nije mogla,
 Jer je rasla pšenica,
 Nju mi žela sestrice,
 Braća su je pitala:

Šta je tebi sestrice?
 Ili ti je srp malen,
 Ili ti je polje široko?
 Niti mi je srp malen,
 Niti mi je polje široko...!

U Blinjskom Kutu kod Siska (Srbi) u žetvi se pjevalo:

Žela moba trid' set žetelica,
 Prvo sunca u nedelju mladu.
 Nad njima se modar oblak vija,
 U oblaku tri golema sveca:
 Prvi svetac Gromović Ilija,
 Drugi svetac Sveti Pantelija,
 Treći svetac Ognjena Marija.
 Al' govori Ognjena Marija:
 Udri gromom Gromović Ilija,

Udri strijelom sveti Pantelija,
 Ja ću ognjom, Ognjena Marija.
 Kad zapjeva bratac i sestrice,
 A otpjeva dever i snašica,
 Ražali se Ognjena Marija:
 Nemoj gromom Gromović Ilija,
 Nemoj strijelom Sveti Pantelija,
 Neć' ja ognjom, Ognjena Marija,
 To je moba, sirotinjsko polje.

U Orlovcu Zdenačkom kod Grubišnog Polja (Srbi) u žetvi su pjevali:

Žela moba kod cara Lazara,	'Djevojkama medeni' kolača,
Čarica se s carom dogovara:	A momcima leba eldovnjaka.
'Što ć'mo dati mobi užinati?'	

U Martinskoj Vesi Lijevoj u sisačkoj Posavini (Hrvati) kad se brusilo srpove za žetvu i u žetvi pjevali su:

Moj Mijate, mili brate,	Pogledaj joj među noge,
Jel' ti žena mlada,	Jel' joj zrasla brada.

U istom selu u žetvi se pjevalo:

Ni me mama na grani trgala,	I huj majko milena,
Da bi mene tebi lolo dala,	I tvome borabi.
Tebi lolo i tvome borabi,	

U Apatiji (Hrvati) su pjevali:

Oj livado, rosna travo,	Od sedam godinica.
Koj' po tebi čuva stado?	Njoj dojaše mlado momče,
Čuvala je devojčica,	Pa joj tiho govori:
Od sedam godinica.	Ustaj, ustaj devojčice,
Ko ti čuva ovce tvoje,	Što si zaspala,
Da ne gaze žito moje?	Ruže su ti povenule,
Čuvala je devojčica,	Što si nabrala.

Marija Hajduk iz Svibovca (Hrvati) prisjetila se samo početka jedne žetelačke pjesme pjevane u selu:

Žito žela prelepa devojka,
Zlatnom rukom i srebrnim srpom.
K njoj dolazi...

U Velikoj Vranovini (Hrvati), navodili su kazivači, pjevalo se putem od kuće do njive, na njivi i po povratku kući, no tekstove tih pjesama nije se više moglo saznati, osim početka jedne od njih:

Gledam bajnu zoru
Kako divno sja,
Oj dragane, volim te ja!

Kopači i žetelice u Moštanici (Srbi) pjevali su:

Oči moje i vi ste mi krive,
Kog' vidite odma' zavolite!

U Luščanima (Srbi) su navodili da su pjesme koje su pjevane u žetvi mogle biti bilo koje, s tim da im se dodavalo poseban pripjev, kao na primjer u slijedećoj:

Da znaš dragi,	Da ti kuća gori,
Kako srce boli,	Ustaj janje, pšenica se žanje.
Doša' bi mi,	

U Malom Erjavcu (Hrvati) gazdi kojem se želo (i koji je vezao snopove) pjevalo se:

Moja žena prva žela,	Kad ju stigal, noge digal,
A ja za njom vezal,	I snop se razvezal.

Varijante potonje pjesme bile su poznate i šire, a pri žetvi obično su ih pjevali muškarci. U Divuši kod Dvora (Hrvati) tako su pjevali:

Moja žena žito žela,	Kad je stig'o, noge dig'o,
A ja za njom vez'o,	I gaće razvez'o.

Pjesme s identičnim tekstom zabilježene su i kod Hrvata u Kajgani, Palešniku i Oštrom Zidu kod Garešnice te kod Hrvata u Palančanima kod Čazme i u Slanju kod Ludbrega, a kod Srba u Bosiljevu Česmanskom kod Čazme, Orlovcu Zdenačkom kod Grubišnog Polja i Koritni kod Vrbovca.

U Brđanima Cesti, Petrinjcima i Drljači kod Siska, Trnovitičkom Popovcu kod Garešnice (Srbi) te u Banovoj Jaruzi kod Kutine (Hrvati) pjevali su:

Moja žena žito žela,	Đe god stig'o, noge dig'o,
A ja za njom vez'o,	I gaće razvez'o.

U Malom Potoku kod Garešnice i u Velikim Zdencima kod Grubišnog Polja (Srbi) muškarci su pjevali:

Moja žena žito žela,	Đe je stig'o, noge dig'o,
A ja za njom vez'o,	I gaće razvez'o.

Ova je pjesma zabilježena i kod Srba u Velikoj Gradusi (Sisak) i Podgariću (Garešnica), a od ostalih se razlikuje tek u posljednjem stihu. U Podgariću su, dakle, muškarci u žetvi pjevali:

Moja žena žito žela,
A ja za njom vez'o,

Kad je stig'o, noge dig'o,
I pomalo natez'o.

Posljednji požeti snop

U jednom dijelu istraživanih sela kazivači su navodili da za zadnji požeti snop nije bilo posebnih naziva niti su s njim vršeni kakovi običaji. Ovako je bilo u Križ Kamenici (Otočac), Vukovoj Gorici (Duga Resa), Skakavcu, Lipju i Gornjem Sjeniaku (Karlovac), Svračici (Glina), Donjoj Budičini i Luščanima (Petrinja), Tišini Lijevoj, Budaševu, Binjskom Kutu, Bestrmi, Kinjačkoj i Drljači (Sisak), Bosiljevu Česmanskom i Palančanima (Čazma), Koritni (Vrbovec) te Ušticu kod Novske.

U Malom Potoku kod Garešnice (Srbi) posljednji su snop nazivali **dovršak** ili **dožinjal'ca**, ali se s njim nije ništa posebnoga činilo. U Komarevu Donjem kod Siska (Hrvati) posljednji su snop nazivali **dovršeno** i od njega se plelo žetveni vijenac.

Drugdje, gdje također nisu poznavali kakovog posebnog naziva za posljednji snop, od njega se plelo žetveni vijenac. Ovako su činili u Buniću (Korenica), Prekopi (Glina), Komarevu Gornjem, Brđanima Kosi, Velikoj Gradusi i Petrinjcima (Sisak) i Moždencu (Novi Marof).

U Odri kod Siska (Hrvati) gazda je morao završiti žetvu tj. požeti zadnji snop. U Strelečkom i Hrastelnici kod Siska (Hrvati) zadnji snop morala je požeti gazdarica. U potonjem ga je selu gazdarica podizala u zrak, a „babe su jukale i pevale”, pa ga se onda stavljalo među ostalo snoplje. U Skeli kod Gline (Hrvati) posljednji snop trebala je požeti neka mlada žena koja je radala, a zato da i žito rađa. U Dubrovčaku Lijevoj (Hrvati) to je trebala biti neka osoba koja je imala djece zato da i žito tako rađa. Niti u jednom od ovih kajkavskih sela nije zabilježen neki poseban naziv za posljednji požeti snop niti su s njim vršeni kakovi običaji.

U Vagovini kod Čazme (Hrvati) kad se stiglo do zadnjeg snopa reklo bi se: „Bog blagoslovi ovo žito da dogodine bude još i više!” U Velikoj Vranovini kod Vrginmosta (Hrvati) kad se dožinjalo posljednje snopove onda bi se poželo tri rukoveti i reklo: „Žito u kući, pljeva od kuće!” i te se tri rukoveti ostavljali na njivi. Ovako se postupalo jedino kad se želo pšenicu. U Perjasici kod Duge Rese (Srbi) zadnji se snop vezalo, bacalo u zrak, oko njega se vrištalo i palilo se travu. Tu bi otpjevali i 2-3 pjesme. Nakon toga žetelice su trčale za gazdom, bacale ga na zemlju pa ga „palile” travama. A kod njegove su kuće „palile” i planinku.

U Donjoj Šušnjari kod Čazme (Hrvati) kad je na nekoj njivi trebalo požeti zadnji snop (za koji nije bilo posebnog naziva) onda se pozivalo djecu, da je u tom snopu zec i da ga treba uloviti. U Orlovcu Zdenačkom kod Grubišnjog

Polja (Srbi) kad se približavali zadnjem snopu vikali su: „Sa' će zec da uteče!” U Svibovcu kod Novog Marofa (Hrvati) kad se došlo do zadnjeg snopa sve su se žetelice bacale na nj jer da je to **zajc**. U Slanju kod Ludbrega (Hrvati) kad se stiglo do zadnjeg snopa žeteoci bi ga opkolili i vikali: „Sad paz'te da nam ne bu zajec vušel!”, a kako su radili i pri košnji. U Apatiji kod Ludbrega (Hrvati), kad je pri žetvi ostao još samo jedan snop za pokositi, težaci bi se bacali na njega i govorili: „E sad bumo prijeli zajca!” U Velikom Bukovcu, u istom ovom kraju (Hrvati), kad se stiglo do kraja i jedan dio klasja još je bio nepožet, težaci su se bacali na njega i vikali: „To je zajec, prijemite ga!”, a onda bi ga pokosili i povezali pa nastavljali **stavice**. U potonja tri sela s posljednjim snopom nisu vršeni kakovi običaji.

Kod Hrvata u okolici Garešnice (Kajgana, Palešnik, Oštri Zid) te kod Srba u okolici Garešnice (Begovača) i Grubišnog Polja (Veliki Zdenci, Orlovac Zdenački) snopove se slagalo „u križ” u **granice** (kupove) na koje je onda polagan još jedan, najteži snop, kojeg se zvalo **pop**. Granice su se sastojale ili od 16 (Palešnik, Oštri Zid, Kajgana, Begovača) ili 20 snopova (Kajgana), a pop je bio 17. ili 21. snop. U Velikim Zdencima granica je bila sastavljena od 16 snopova (4x4, u križ) na koje su stavljali još dva, pa tek onda popa. S popom nisu vršeni neki posebni običaji.

U Odri kod Siska (Hrvati) kako su se **klanje** pravile (snopove se slagalo kružno ali češće u obliku četverokuta) na njih se stavljalo travu, da se suši, a na to se stavljalo posljednji snop kojeg se nije moralo postaviti uspravno nego je ostajao ležati na klanju.

U Križ Kamenici (Hrvati) na večer, kad se išlo kući, napravile bi se **stave** (u jednu stavu idu četiri snopa), pa ako bi na kraju ostala tri snopa značilo je to da će netko iz kuće umrijeti, a ako ih je ostalo pet značilo je da će se povećati broj članova u kući.

U Brđanima Cesti kod Siska (Srbi) koja od žetelica je zadnja istjerala red, što je bio završetak žetve, vikala je „**bubanj!**” U susjednim Brđanima Kosi (Srbi) ovako su vikali onoj koja je zadnja izišla slog. U Luščanima (Srbi) su žetelicu koja je bila zadnja pri žetvi porugljivo zvali **bubnjar**.

Srbi u Bosiljevu Česmanskom na kraju njive uvijek su ostavljali nepožetih klasova (ovako su ostavljali i od sijena). To je bio dar zemlji, da slijedeće godine opet rodi. Srbi u Koritni kod Vrbovca na njivi su ostavljali malo nepožetog klasja „na rod” tj. da i nagodinu dobro rodi. Drugdje se nije ovako postupalo.⁵

⁵ Bunić, Križ Kamenica, Vukova Gorica, Skakavac, Lipje, Gornji Sjeniĉak, Velika Vranovina, Skela, Svraĉica, Prekopa, Luščani, Donja Budiĉina, Odra, Dubrovĉak Lijevi, Tišina Lijeva, Streleĉko, Hrastelnica, Budaševo, Komarevo Gornje, Komarevo Donje, Blinjski Kut (Srbi), Kinjaĉka, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Petrinjci, Drljaĉa, Velika Gradusa, Kajgana, Oštri Zid, Palešnik, Begovaĉa, Mali Potok, Palanĉani, Vagovina, Donja Šušnjara, Veliki Zdenci, Orlovac Zdenaĉki, Uštica, Ljubešĉica, Svibovec, Slanje, Moždenec, Apatija, Veliki Bukovec.

Žetveni vijenac

Završetak žetve obilježavan je pletenjem žetvenog vijenca, kape ili nekih drugih ukrasa koje se plelo od klasja, no to nije svugdje bio slučaj. Kod Hrvata zabilježeno je da žetveni vijenac nisu pleli u Mošancima kod Ozlja te u nekima od sela u kojim se žito kosilo (Kajgana i Oštri Zid kod Garešnice, Orlovac Zdenački kod Grubišnog Polja te Apatija kod Ludbrega). Kod Srba, prema navodima kazivača, vijenac ili što drugo od klasja nisu pleli u okolici Velike Kladuše (Gradina), Slunja (Veljun), Siska (Brđani Cesta), Garešnice (Begovača, Trnovitički Popovac) i Grubišnog Polja (Orlovac Zdenački). U potonja tri sela, kao i drugdje u tim krajevima, žito se kosilo.

Ponegdje kod Hrvata, kao na primjer u okolici Gline (Svračica) i Čazme (Vagovina, Donja Šušnjara), vijenac se plelo od prvog požetog snopa. U Gustelnici kod Velike Gorice, kad je žetva bila gotova i kad su žetelice iz zadnjeg snopa „potjerale zeca u šumu”, onda je jedna među njima požela zadnji snop i od njega plela vijenac. Od klasja iz posljednjeg snopa vijenac su pleli i Hrvati u Buniću kod Korenice, Prekopi kod Gline (**venac**), Strelečkom kod Siska (**venac**) i Svibovcu kod Novog Marofa (**venec**) te Srbi u Drljači (**vijenac**) i Brđanima Kosi kod Siska. U Slanju kod Ludbrega (Hrvati) navodili su da se za **venac** biralo ljepše klasje, nije se gledalo je li bilo iz prvog ili zadnjeg snopa.

Jedino u Kobiliću kod Karlovca (Hrvati) te u Kladarima kod Siska (Srbi) vijenac se plelo nakon žetve svake vrste žita koji se u tim selima sijalo. Samo od pšeničnog klasja vijenac su pleli Hrvati u okolici Duge Rese (Belavići, Bosiljevo), Ozlja (Mali Erjavec), Petrinje (Letovanci) i Siska (Budaševo), a Srbi u okolici Vrginmosta (Staro Selo Topusko) i Petrinje (Blinja). U Hrastovici kod Petrinje (**venac**) te Krašiću kod Jastrebarskog (Hrvati) vijenac se plelo od klasja pšenice i ječma. Od klasja pšenice i(li) prosa vijenac su plelo kod Hrvata u okolici Karlovca (Brežani), Petrinje (Prnjavor Čuntički) i Kostajnice (Gornji Cerovljani), a Srba u okolici Vojnića (Kusaja), Karlovca (Lipje) i Siska (Bestрма, Blinjski Kut).

No svakako najuobičajenije, kako kod Hrvata tako i kod Srba, bilo je pletenje vijenca od prosa tj. od žitarice koja je najkasnije dozrijevala. Kod Hrvata je tako zabilježeno u okolici Slunja (Cvitović, Tatar Varoš, Cetingrad, Kruškovača, Gornji Lađevac, Hrvatski Blagaj), Karlovca (Lipje, Skakavac) i Vrginmosta (Velika Vranovina). U Prnjavoru Čuntičkom kod Petrinje (Hrvati) govorili su: „po **provi** je najveće veselje”. Kod Srba je ovako bilo u okolici Slunja (Broćanac, Gojkovac, Cvijanović Brdo), Vojnića (Dunjak, Gornja Brusovača, Gejkovac, Kestenovac), Petrinje (Luščani), Siska (Vukoševac) i Kostajnice (Donja Velešnja, Prevršac). Za proso su zabilježeni nazivi **žito** (Kruškovača, Skakavac, Lipje) ili **prova** (Velika Vranovina, Bestрма, Vukoševac, Prevršac).

U nekima od sela zabilježeno je da se u vijenac upletalo i cvijeće (Kruškovača, Gejkovac, Budaševo).

U jednom dijelu sela nastanjenih Hrvatima kazivači su samo navodili da su vijenac plele žetelice. Ovako je bilo u okolici Korenice (Bunić), Slunja (Cetingrad, Rakovica), Duge Rese (Vukova Gorica, Belavići), Ozlja (Mali Erjavec), Karlovca (Cerovac Tušilovački, Skakavac, Banski Kovačevac, Lipje, Brežani), Vrginmosta (Velika Vranovina), Jastrebarskog (Krašić), Petrinje (Strašnik, Donja Budičina, Madžari), Siska (Strelečko, Hrastelnica, Budaševo), Čazme (Palančani, Vagovina, Donja Šušnjara) i Ludbrega (Slanje). Slično su navodili i kazivači iz sela nastanjenih Srbima, kako grkokatolicima iz okolice Ozlja (Liješće) tako i pravoslavnima iz okolice Slunja (Cvijanović Brdo), Karlovca (Tušilović, Popović Brdo), Vojnića (Batinova Kosa, Dunjak, Kestenovac), Kostajnice (Prevršac), Garešnice (Mali Potok), Čazme (Bosiljevo Česmansko) i Novske (Jasenovac).

Drugdje, pak, kazivači su navodili da je žetveni vijenac plela jedna, tome umješana, žetelica. Kod Hrvata se ovako radilo u okolici Slunja (Cvitović), Duge Rese (Bosiljevo), Gline (Skela, Prekopa), Velike Gorice (Gustelnica), Siska (Tišina Lijeva), Novog Marofa (Moždenec, Svibovec), a kod Srba u okolici Vrginmosta (Crni Potok), Karlovca (Lipje) i Vrbovca (Koritna). U Crnom Potoku toj su žetelici ostale žetelice čestitale, želile joj da joj kuća i djeca budu sretni.

U Kobiliću kod Karlovca (Hrvati) vijenac je plela najmlađa udana žetelica (jer da se njoj najbolje **šikalo** tj. zato da i druge godine dobro rodi žito), a u Sвраčici i Skeli kod Gline (Hrvati) mlada snaha. U Palešniku kod Garešnice, Ljubeščici kod Novog Marofa (Hrvati) te Velikim Zdencima kod Grubišnog Polja (Srbi) vijenac je plela sama gazdarica i nosila ga kući. U Luščanima kod Petrinje te u Šartovcu kod Kutine (Srbi) plele su ga djevojke.

U Uštici kod Novske (Šokci) **žetvenjački vijenac** plela je žetelica koja je cijeli dan stalno prvačila u radu, kako je bilo i kod Šokaca u Gornjim Cerovljanima (Kostajnica), Hrvata – Muža u okolici Gline (Kihalac) i Siska (Komarevo Gornje, Komarevo Donje) te Srba u okolici Siska (Vukoševac, Velika Gradusa).

U Blinjskom Kutu i Kladarima kod Siska (Srbi) ona žetelica koja je prva izišla slog ta je „vijenac išćerala” tj. ona ga je plela. U Jagmi kod Pakraca (Srbi) ona žetelica koja je prva dožela slog ta je „vijenac otela” tj. plela ga. U Drljači kod Siska te Bodegrajima kod Nove Gradiške (Srbi) žetelice su se takmičile koja će „dobiti vijenac” pa ga je plela ona koja je prva istjerala slog. U Petrinjcima kod Siska (Srbi) prva žetelica koja je izišla razor vikala je „bubanj” i ta je plela vijenac. I drugdje kod Srba zabilježeno je da je vijenac plela ona žetelica koja je prva istjerala slog. Ovako je bilo u okolici Gline (Mali Obljaj), Petrinje (Blinja, Stražbenica), Siska (Bestрма, Kinjačka, Brđani Kosa,

Četvrtkovac), Kostajnice (Gornji Hrastovac), Pakraca (Korita) i Novske (Donji Rajić). Kod Hrvata se ovako radilo u okolici Petrinje (Cepeliš, Letovanci), Siska (Blinjski Kut) i Novske (Borovac). U potonjem selu ona koja je prva izašla slog sjela bi na tom slogu i tu isplela vijenac.

U Malom Erjavcu (Hrvati) ispleteni vijenac stavljalo se na glavu najmlađoj žetelici zato da se ona uda. Ona ga je već na polju predavala nekom mladom momku pa ga je ovaj nosio kući i spremao. Ako mu se djevojka nije sviđala on je vijenac bacao.

Pored naziva **venčec** u Ljubešćici i štokavskog **vijenac** (Srbi, Hrvati–Šokci), žetveni vijenac govornici raznih kajkavskih odnosno kajkavsko/čakavskih dijalekata nazivali su **venac** (Vukova Gorica, Belavići, Mali Erjavec, Lipje, Brežani, Krašić, Palančani, Strašnik, Donja Budičina, Letovanci, Odra, Hrastelnica, Komarevo Donje, Blinjski Kut, Donja Šušnjara, Slanje) ili **venec** (Tišina Lijeva, Budaševo, Komarevo Gornje, Dubrovčak Lijevi, Vagovina, Moždenec). Naziv **venac** zabilježen je i kod Hrvata u okolici Slunja (Tatar Varoš, Kruškovača).

U Križ Kamenici kod Otočca (Hrvati) žetveni vijenac rjeđe se plelo. U ovom selu domaćica je od klasja plela **košaricu** i to tako da je od svake stave uzela po nekoliko klasova i od njih plela. Osim vijenca, koji se plelo za gazdaricu, od poźnjevenog su prosa Hrvati u okolici Slunja za domaćina pleli i **kitu** (Cvitović) odnosno **rožicu** (Tatar Varoš, Kruškovača). Rožicu se plelo od četiri snopića, „u križ”, i u nju se upletalo cvijeće.

Srbi u okolici Karlovca (Banski Moravci, Gornji Sjeničak, Donji Sjeničak, Prkos Lasinjski) i Vojnića (Stipan, Ostrožin) te Hrvati i Srbi iz Šaša kod Siska pleli su **kapu**: donji dio kape se pravilno opletao, poput vijenca, a u gornjem su se dijelu vrhovi vlati povezivali. U Ostrožinu su ovakovu kapu pleli nakon žetve svake vrste žita, a u Šašu nakon zadnje žetve (prove). U Stipanu tu je kapu plela **kolombaša** (žetelica koja je žela na prvom slogu). Ovako je bilo i u Ostrožinu, a u Šašu plela ju je ona žetelica koja je prva izašla slog. U Dubrovčaku Lijevom kod Ivanić-Grada (Hrvati) od klasja se još jedino plelo **povresla** kojima se ovezivalo požeto snoplje.⁶

Ispleteni vijenac u Odri (Sisak) s njive je svojoj kući nosio gazda, a u Palešniku (Garešnica) to je činila gazdarica. U Strelečkom, Hrastelnici i Budaševu (Sisak) ispleteni vijenac žetelice su na njivi stavljale gazdarici na glavu i ona bi ga tako donijela svojoj kući. Drugdje kod Hrvata uobičajenije

⁶ Što drugoga od klasja se kod Hrvata nije plelo u slijedećim selima: Bunić, Vukova Gorica, Skakavac, Skela, Svračica, Prekopa, Donja Budičina, Odra, Dubrovčak Lijevi, Tišina Lijeva, Strelečko, Hrastelnica, Budaševo, Komarevo Gornje, Komarevo Donje, Kajgana, Oštri Zid, Palešnik, Palančani, Vagovina, Donja Šušnjara, Uštica, Moždenec, Ljubešćica, Svibovec, Slanje, Apatija, Veliki Bukovec. A kod Srba u selima: Lipje, Luščani, Blinjski Kut, Bestрма, Kinjačka, Velika Gradusa, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Petrinjci, Drljača, Begovača, Mali Potok, Bosiljevo Česmansko, Koritna, Veliki Zdenci, Orlovac Zdenački.

je bilo da vijenac na glavi donosi jedna od žetelica. Ovako je bilo u Buniću (Korenica), Vukovoj Gorici (Duga Resa), Lipju i Brežanima (Karlovac), Hrastovici (Petrinja) te Slanju i Velikom Bukovcu (Ludbreg). U Skeli (Glina) na glavi ga je nosila mlada snaha koja ga je i plela, a u Belavićima (Duga Resa) i u Tišini Lijevoj (Sisak) na glavi ga je donosila neka mlada žena iz kuće kojoj se želo. U Donjoj Budičini (Petrinja) vijenac je na glavi donosila najbolja žetelica, a prvakinja u žetvi, koja ga je i plela, na glavi ga je donosila i u Cepelišu i Letovancima (Petrinja), Blinjskom Kutu, Komarevu Donjem i Komarevu Gornjem (Sisak). U Palančanima i Donjoj Šušnjari (Čazma) gazdinoj kući nosila ga je najmlađa djevojka među žetelicama, a neka od djevojaka to je činila i u Hrvatskom Blagaju (Slunj), Velikoj Vranovini (Vrginmost), Krašiću (Jastrebarsko), te u Moždencu i Svibovcu kod Novog Marofa. U Prekopi (Glina) na glavi je vijenac donosila žetelica koja ga je plela, a u Vagovini (Čazma) prvakinja ga je nosila bilo na glavi bilo u rukama.

U Uštici kod Novske, kad se po žetvi išlo kući gazde, vijenac se metao prvakinji oko vrata, a žetelice su išle, pjevajući, poredane u jednom nizu širinom ulice, dok je žetelica s vijencem (poput one u Velikoj Vranovini) bila u sredini. Oko vrata ga je neka od žetelica nosila i u selima u okolici Slunja (Tatar Varoš, Kruškovača). U Kobiliću (Karlovac) vijenac je u ruci nosila najmlađa žetelica koja ga je i plela, a u Skakavcu (Karlovac) žetelice su taj vijenac skrivale i stavljale planinki kod kuće na glavu iznenada, da ih ona ne vidi.

Kako je već spomenuto, gazdarica je u Velikim Zdencima (Srbi) sama plela i kući nosila vijenac. U Jasenovcu kod Novske (Srbi) vijenac je kući kojoj se želo jedna od žetelica nosila na stabljici kukuruza. Ponegdje kod Srba žetelice su vijenac nosile u rukama. U Luščanima (Petrinja) to su činile djevojke koje su ga plele, a u Bosiljevu Česmanskom (Čazma) jedna od žetelica. Drugdje ga je jedna od žetelica donosila na glavi. U Blinji (Petrinja) to je bila ona koja je izašla prvi slog a koja ga je i plela. U Glinskoj Poljani (Petrinja) to je bila najbolja žetelica, u Gejkovcu (Vojnić), Stražbenici (Petrinja), Velikoj Gradusi, Vukoševcu i Kladarima (Sisak) ona koja je bila prvak u žetvi, u Šartovcu (Kutina) jedna od djevojaka koje su ga plele, a u Kusaji (Vojnić) i Koritni (Vrbovec) bilo koja od žetelica. U Cvijanović Brdu (Slunj) vijenac je trebala nositi neka mlađa žetelica, a drugdje kod Srba činila je to ona žetelica koja ga je plela, kako je, na primjer, bilo u Lipju (Karlovac), Crnom Potoku (Vrginmost), Malom Obljaju (Glina), Bestrmi, Blinjskom Kutu, Petrinjcima, Četvrtkovcu (Sisak), Gornjem Hrastovcu (Kostajnica) te Koritima i Jagmi (Pakrac).

Planinka u Velikoj Vranovini kod Vrginmosta (Hrvati) bila je dužna dočekati žetelice s rakijom ili kavom. U Gornjoj Brusovači kod Vojnića (Srbi) kad su donijele gazdarici vijenac žetelice su joj čestitale, a ona im je davala ručak. U Donjoj Budičini kod Petrinje (Hrvati) prvakinja u žetvi skinula bi

vijenac sa svoje glave, stavljala ga gazdarici na glavu i govorila: „Dobra večer gazdarice, jes' gotove gibanice?” U Velikoj Gradusi kod Siska (Srbi), predajući **majarici** (gazdarici) vijenac u ruke, prvakinja je govorila: „Dobra večer i sretno vam bilo!”, a majarica ju je častila pićem. U Donjem Rajiću kod Novske (Srbi) gazdarica je morala ispeći pogaču za tog **prvaka**, a u Borovcu kod Novske (Hrvati) žetelica koja je donijela vijenac i gazdarica kroz taj bi se vijenac poljubile, a gazdarica joj je morala dati pogaču i kolače. U Koritima kod Pakraca (Srbi) žetelica je vijenac nosila kući **kuvačici** (gazdarici) i stavljala joj ga na glavu, one bi se onda poljubile preko praga, a gazdarica ju je darivala pogačom u kojoj su ispečena cijela jaja. Gazdarica je tu žetelicu darivala s pogačom u kojoj su bila ispečena cijela jaja i u Jagmi kod Pakraca (Srbi).

U Liješću kod Ozlja (Srbi grkokatolici) žetelice su gazdarici pred kućom pjevale:

U Cvijanović Brdu kod Slunja (Srbi) one su pjevale:
Dobro veče naša gazdarica, Ao gazda, iju ju,
Da l' pečena vaša gibanica, Brzo toči rakiju.

Dobar večer planinko naša, Da ti ovaj vijenac dam,
Mi smo ti žito doželi i vijenac sapleli, Ja bi' tebe palila,
Ti nama litricu, mi tebi kiticu. Ja b' se s tobom šalila.
'Aj planinka 'ajde van,

Neke od žetelica nosile su zapaljen **škopanjak** (svežanj slame) i palile planinku pod suknjom, a planinka se branila s u peći zagrijanom mašom.

Slične pjesme i običaji zabilježeni su i kod Hrvata u okolici Slunja. U Kruškovači i Cetingradu pred kućom su žetelice pozivale planinku van pjevajući:

'Ajd planinka napolje, Ja ć' se s tobom šaliti,
Da vidimo kako je, Žito smo vam doželi,
Ja ć' se s tobom paliti, Venac smo vam doneli.

U Cetingradu su onda planinku „palile” škopom i palile se između sebe. U Kruškovači planinka bi nakon te pjesme izišla van, djevojka bi joj metnula vijenac na glavu, a planinka ju je darivala jabukom ili pogačicom. Iza toga žetelice bi se uhvatile s planinkom u kolo i „palile” je škopom od raži.

Gazdi su u Kruškovači pjevale:

Oj gospodar, 'ajde van, Ne dam rože rumene,
Da ti ovu rožu dam, Brez tri litre rakije.

U Tatar Varoši jedna žetelica nosila je vijenac oko vrata, a druga rožicu i žetelice su pred kućom pjevale:

Dobar večer dobri gospodare,	Po njem pliva rumena rožica.
Bi li nama večerati dali,	'Aj planinka 'ajte van,
Mi smo vaše delo nadelali,	Da vam ovaj venac dam,
Mi smo vama rožu sakitili,	Ne dam venca pletena,
Gospodaru od ovoga doma,	Bez tri 'ljeba pečena,
'Vatajte se ključa i podruma,	Ne dam rože rumene,
U podrumu lajtić i vinica,	Bez tri litre rakije.

Planinku su onda „palile” škopom i žarile koprivom po nogama.

U Cvitoviću žetelice su pred kućom pjevale:

Dobar večer' dobri gospodaru,	Daj nam tuđa, dok do svoje dojdem!
Mi smo svoje delo nadelali,	Gazdarice 'ajde van,
Mi smo gladni, mi bi večerale,	Da ti lijepi vijenac dam.
Daj nam tuđa večerati,	

Iza toga gazdarica bi izišla van i tražila da vidi vijenac, pa je morala darivati novcem. Ako je darivala, žetelice je nisu palile, a ako nije, onda su ju palile škopom ispod suknje.

U Gornjem Lađevcu žetelice bi gazdarici donijele vijenac i žarile je koprivom, a pjevale su joj:

Gazdarice izidi van,	Tebi vijenac i kitica,
Da ti lipi vijenac dam,	Meni čaša i litrica.

U Donjoj Šušnjari (Čazma), kad su žetelice došle u dvorište, plesalo se **žetelačko kolo**. Prvo bi se u kolo uhvatile i plesale samo žene. One su pjevale:

Sunce je žarko, sa neba sijalo,	Malo vas, malo nas,
Naše je žito u polju zrijalo,	Hajte momci među nas.

Iza toga bi se u kolo uhvatili momci pa su svi skupa pjevali:

Žito smo želi i pšenicu,	Malo vas, malo nas,
U njoj smo našli prepelicu,	Došli momci među nas,
Malo vas, malo nas,	A sad naša ti domaćice,
Došli momci među nas,	Našoj seki podaj darove,
Mala je ptica prepelica,	Malo vas, malo nas,
U našem je žitu gnjezdo svila,	Hajte majko među nas,
Malo vas, malo nas,	Majka je stara dare dala,
Došli momci među nas,	Na daru majko tebi hvala,
Sunce je žarko zašlo za gore,	Malo vas, malo nas,
Naša je moba stigla u dvore,	Došla majka među nas.

Pa bi sad gazdarica prišla žetelici s vijencem, one bi se poljubile, gazdarica bi toj žetelici dala dar (kokoš ili dr.), a ova njoj vijenac u ruke.

U jednom manjem broju sela, kako kod Hrvata tako i kod Srba, žetveni vijenac predavalo se gazdi kuće kojoj se želo, bilo da mu ga se davalo u ruke ili stavljalo na glavu. Kod Hrvata je ovako bilo u Bosiljevu kod Duge Rese (gdje je vijenac donosila najstarija žetelica) te u Vukovoj Gorici (Duga Resa), Brežanima i Cerovcu Tušilovačkom (Karlovac) i Vagovini (Čazma). U Belavićima kod Duge Rese vijenac se na glavu stavljalo gazdi ili gazdarici. Kod Srba, vijenac su gazdi žetelice davale u Malom Obljaju (Glina), Luščanima (Petrinja), Blinjskom Kutu, Brđanima Kosi, Kladarima (Sisak) i Bosiljevu Česmanskom (Čazma).

Nakon što su mu predale vijenac, gazda u Bosiljevu morao je svim žetelicama dati novaca i častiti ih jer „sad je **likovo**” (završen posao). U Vukovoj Gorici gazda je morao za žetelice pripremiti gozbu i **pijaču**. U Cerovcu Tušilovačkom gazda ih je morao dočekati s rakijom, a ako nije, „palile” su ga koprivom. U Brežanima prvo bi mu stavile vijenac na glavu pa su trčale za njim i „palile” ga slamom, a on se morao otkupiti pićem. Gazda u Vagovini čestitao je prvakinja koja mu je donijela vijenac. U Malom Obljaju gazda je žetelicu koja je isplela vijenac i donijela mu ga morao častiti rakijom i kuhanim mlijekom. Žetelice su onda „palile” planinku slamom pod roklju (kazivač, Rade Eremija, rođ. 1904., nije to znao objasniti). U Luščanima, kad su mu predale vijenac, gazda bi otplesao s njima i platio im. Iza toga žetelice bi uzele ražene slame, zapalile je i palile majaricu po nogama, a ova bi vrištala i skakala. U Blinjskom Kutu žetelica bi na glavi donijela vijenac i kod kuće ga stavila gazdi na glavu. Njih dvoje onda bi malo otplesali. U Brđanima Kosi ona ga je predavala gazdi u ruke a on ju je nagrađivao novcem. U Kladarima, ako se poželo proso, gazda bi žetelicu koja mu je donijela vijenac platio, a iza toga žetelice su **čepunjale** majaricu.

U Tišini Lijevoj kod Siska (Hrvati) vijenac je s polja na glavi nosila neka mlada snaha iz kuće. Ona i ostale žetelice s polja su išle pjevajući a kod njene kuće ona bi objesila venec na klin, na vanjskom zidu kuće. U Palančanima kod Čazme vijenac se nosilo gazdarici, ali joj ga se nije stavljalo na glavu niti joj ga se predavalo u ruke, već se vijenac polagalo na stol. U Cvitoviću kod Slunja (Hrvati), gazdarici su na glavu stavljale vijenac, a gazdi od klasja ispletenu kitu. U ostalim istraživanim selima, i kod Hrvata i kod Srba, vijenac se gazdarici stavljalo na glavu.

Nakon što su joj predale vijenac, gazdarica u Rakovici kod Slunja (Hrvati) morala je žetelice častiti rakijom, a one su nju žarile koprivom. U Broćancu kod Slunja (Srbi) planinku su žarile koprivom, da im plati. U Kordunskom Ljeskovcu kod Slunja (Srbi) žetelice su gazdaricu žarile koprivom među nogama. Koprivom su gazdaricu žetelice žarile i u Veljunu kod Slunja (Srbi), gdje je pletenje vijenca bilo izobičajeno, te u Kusaji kod Vojnića (Srbi). U

Koranskom kod Duge Rese (Srbi) žetelice su planinku „palile” koprivom, a ona je zbog toga oblačila hlače i maskirala se ili se skrivala. U Skakavcu kod Karlovca (Hrvati) žetelice su sa sobom donosile koprivu, a skrivene koprive imala je i planinka pa se su međusobno žarile. Iza toga planinka im je davala piće i večeru. U Tušiloviću kod Karlovca (Srbi) gazdarica je morala žetelice častiti, inače bi one naložile vatru, da će je zapaliti i „palile” su je koprivom. U Gornjem Sjeničaku kod Karlovca (Srbi) najbolja žetelica nosila je planinki kapu i tražila jaja i kolača u kapu. Planinka ih je dočekivala s koprivom, a koprivu su donosile i žetelice, pa su se one uzajamno žarile dok su tražile **milodar** od planinke.

Jednako često poput žarenja koprivom kazivači su navodili da se gazdaricu po donošenju vijenca „palilo” slamom ili joj se prijetilo da će se to učiniti. Tako u Buniću od Korenice (Hrvati) planinka je morala pripremiti bolje jelo za tu priliku i na taj se način otkupiti kad joj predaju vijenac, jer bi je žetelice inače zapalile. U Hrvatskom Blagaju kod Slunja (Hrvati) žetelice su onda gazdaricu palile slamom, a ona se branila. U Banskom Kovačevcu kod Karlovca (Hrvati), ako ih planinka nije počastila, one su je palile slamom. U Lipju kod Karlovca (Hrvati) prvo bi planinki predale vijenac, a onda uzmale usijano željezo i trčale za njom, a planinka se morala otkupiti i častiti žetelice.

U Skeli kod Gline (Hrvati), nakon što je ova žetelica stavila planinki vijenac na glavu, one su je „palile” zapaljenom slamom po nogama, ispod košulje, a planinka je morala bježati pred njima i dati im gozbu. U Joševici kod Gline (Hrvati) žetveni vijenac žetelice su nosile gazdarici koja je stajala kraj peći, uz kantu vode. Jedna žetelica stavila bi gazdarici vijenac na glavu, dok su joj druge stavljale slamu pod noge. Onda bi zapalile i vijenac i slamu, a gazdarica ih je gasila vodom, prskajući vodom i žetelice koje oko nje plešu kolo. U Svračici kod Gline (Šokci) majarica je onda morala otplesati s nekoliko žetelica, a one bi onda uzele žeravice iz peći ili zapalile nešto slame, pa trčale za majaricom, nastojeći je opaliti između nogu.

U Prnjavoru Čuntićkom kod Petrinje (Hrvati), kad su žetelice došle s vijencem, onda su palile majaricu kućinom (i pod roklju), a i ona njih. U susjednom Hrvatskom Čuntiću te Šestak Brdu u Vukomeričkim goricama (Velika Gorica) kazivači su navodili da se gazdaricu slamom palilo iz šale. U Utolici kod Kostajnice (Hrvati) po završenoj žetvi žetelice su palile majaricu slamom pod roklju, trčale za njom sa srpovima. To je bilo veselje, kraj **žetvine**. U Gornjim Cerovljanima u istom kraju (Hrvati) žetelice bi gazdaricu palile, svu je podrapale (kazivačica Agata Nauković, rođ. 1909., nije znala zašto), a ona ih je morala častiti.

Slično se zabilježilo i kod Srba u Gradini (Velika Kladuša), Gojkovcu (Slunj), Dunjaku, Kestenovcu i Gejkovcu (Vojnić) i Starom Selu Topuskom (Vrginmost), gdje kazivačice nisu znale pobliže objasniti zašto se ovako postupalo nakon što se gazdarici predalo vijenac. U Dunjaku su gazdaricu

žetelice palile pod roklju. U Dugom Dolu kod Karlovca (Srbi), kad je žetva bila gotova, žetelice su parale s planinke robu, polijevale je vodom i palile je između nogu. U Lipju (Karlovac) gazdarica je žetelici koja je plela i donijela joj vijenac morala dati litru rakije. Onda bi žetelice zapalile slame pa trčale za gazdaricom, da je „zapale”, uz vrisku. U Popović Brdu kod Karlovca (Srbi) planinka je bila dužna žetelice počastiti rakijom i pogačom. Ako to nije učinila, one su palile slamu i trčale za njom da će je spaliti, palile su vijenac. U Batinovoj Kosi kod Vrginmosta (Srbi) gazdarica ih je dočekivala s rakijom, ali one nisu htjele rakiju, već bi zapalile slamu i trčale za njom da je pale, a gazdarica bi onda iznijela stol nasred dvorišta, postavila rakiju i zaključala se u kuću. U Crnom Potoku kod Vrginmosta (Srbi) žetelice su kod kuće palile planinku i tjerale je oko kuće, na veselje, zato što je sve požnjeveno. Da se otkupi, planinka je morala na vijenac metnuti žličnjak i rakije, da je ne pale. U Gvozdanskom kod Dvora (Srbi) gazdarica je žetelice kod kuće čistila kavom, rakijom, a one su trčale za njom i palile je papirom. U Majskim Poljanama kod Gline (Srbi), kad su žetelice gazdarici donijele vijenac, onda su je palile slamom pod roklju, trčale za njom po **avliji** sve dok im nije donijela litru rakije. U Vukoševcu kod Siska i Gornjem Hrastovcu kod Kostajnice (Srbi) prvakinja koja je donijela vijenac i majarica bi zajedno otplesale, a druge su žetelice majaricu palile slamom. U Četvrtkovcu kod Siska (Srbi), nakon što su na nju stavile vijenac, žetelice su majaricu drapale, a ona ih je morala častiti. U Jasenovcu kod Novske (Srbi) gazdarica ih je morala počastiti, a ako to nije učinila, žetelice su je palile rukovetima slame.

U Glinskoj Poljani kod Petrinje (Srbi) najbolja žetelica nosila je vijenac na glavi i stavljala ga majarici na glavu. Druge žetelice onda su palile majaricu pod suknjom, zato da bolje rodi pšenica. U Donjoj Velešnjoj kod Kostajnice (Srbi) žetelice su plesale s majaricom, a jedna od njih palila je majaricu pod roklju, zato da slijedeće godine proso bolje rodi. Između nogu gazdaricu su žetelice palile i u Živaji i Komogovini kod Kostajnice (Srbi), ali tamošnje kazivačice nisu to znale detaljnije objasniti.

Gazdaricu se ovako palilo i u onim srpskim selima u kojima se nije plelo vijenac, već kapu. U Banskim Moravcima i Donjem Sjeničaju (Karlovac) planinka je morala žetelice dočekati s rakijom i pogačom (u Donjem Sjeničaju pored toga i s jajima). Ako planinka to nije učinila, žetelice su je palile ugarcima ispod roklje i bacale je u zrak. U Prkosu Lasinjskom (Karlovac), ako ih planinka nije čistila rakijom, žetelice su je zapaljenom slamom palile ispod suknje. U Stipanu (Vrginmost), ako jelo nije bilo gotovo kad su joj žetelice donijele kapu, one su planinku palile slamom (a koja im je iznijela pile, jaja, toj ništa nisu činile). U Ostrožinu (Vrginmost) gazdarica je morala kapu napuniti jajima, a ukoliko nije dala tog dara, onda su je žetelice palile snopom slame pod **kiklju**.

Kod Hrvata u Šašu kod Siska kapu se plelo nakon što se poželo provu, nosilo je se majarici, i ona žetelica koja je kapu plela i majarica malo bi otplesale, a ostale žetelice zapalile bi slamu pa trčale za majaricom i palile je. Kazivačica Jaga Matasović (rođ. 1914.) tumačila je ovo kao šalu. Kod Srba u istom selu kapu se također plelo od prosa, a plela ju je, kao i kod Hrvata, ona žetelica koja je prva izišla slog. Kad su žetelice došle gazdinoj kući, druge žetelice otimala su ovoj kapu da je spale, a ova ju je žetelica onda bacala preko kuće (kazivačica Milka Jakovljević, rođ. 1914, nije znala zašto). Zato što je to bila zadnja žetva, žetelice bi zapalile slamu pa trčale za majaricom, dizale joj roklju i htjele ju zapaliti među nogama.

U Velikoj Vranovini kod Vrginmosta (Hrvati), nakon žetve pšenice, planinki se nosilo tri ovezane rukoveti pšenice. Ako ih planinka nije dočekala s rakijom ili kavom (kao i kad joj nose vijenac od prove), onda su ju žetelice lovile i palile.⁷

Uglavnom na Baniji, iako je toga bilo i drugdje, zabilježeno je da žetelice nakon predavanja vijenca s gazdaricom malo otplešu ili da se gazdaricu vrti. Ponegdje je gazdarica plesala tj. vrtjela se samo sa žetelicom koja joj je donijela vijenac, a drugdje sa svim prisutnim žetelicama. U Kihalcu kod Gline (Hrvati) i Blinji kod Petrinje (Srbi), nakon što je prvak stavila majarici vijenac na glavu, njih dvije bi malo otplesale, a majarica je toj žetelici morala i platiti. U Sibiću kod Petrinje (Hrvati) gazdarica je toj žetelici darivala rubac. U Letovancima kod Petrinje (Hrvati) prvak, koja je plela i donosila gazdarici vijenac, navečer je i od gazde dobivala poklon: više novaca od ostalih. U

⁷ Ovakovo „paljenje” gazdarice nije bilo poznato Bošnjacima u Suhači (Bosanski Novi), Česima u Srpskoj Kapeli (Vrbovec) kao niti Slovacima, Lemkima i Mađarima u Lipovljanima (Novska). Kod Hrvata ono se ne bilježi u okolici Šibenika (Konjevrate), Duge Rese (Belavići), Ozlja (Stankovci), Karlovca (Vukmanić, Rečica, Brođani, Ribari, Slunjska Selnica, Zamršje, Kobilić), Vrginmosta (Lasinja), Jastrebarskog (Donja Kupčina, Bratina, Kupinec), Velike Gorice (Lijevi Štefanki, Mala Buna, Okuje, Gustelnica, Hotnja, Strmec Bukevski, Vrbovo Posavsko, Stružec Posavski, Veleševac), Dvora (Unčani, Kozibrod, Banska Struga), Gline (Prekopa, Gornja Bučica, Gornje Taborište), Petrinje (Brest Pokupski, Mala Gorica, Sibić, Strašnik, Pecki, Cepeliš, Letovanci), Siska (Peščenica, Lekenik, Letovanić, Stari Brod, Brkiševina, Odra, Strelečko, Budaševo, Lukavec Posavski), Ivanić-Grada (Dubrovčak Lijevi, Kloštar Ivanić), Kostajnice (Donji Kukuruzari, Majur), Kutine (Potok), Čazme (Donja Šušnjara), Vrbovca (Koritna, Srpska Kapela), Bjelovara (Zrinski Topolovac, Domankuš, Patkovac), Ludbrega (Bolfan), Koprivnice (Ladislav Sokolovački, Mala Mučna, Jagnjedovac), Novske (Lipovljani, Jazavica). U Bosni i Hercegovini Srbi nisu poznavali „paljenje” gazdarice u okolici Bosanske Dubice (Donja Gradina, Novoselci, Strigova), a u Hrvatskoj u okolici Knina (Đevrske, Ivoševci), Ozlja (Liješće), Vojnića (Gornja Brusovača), Dvora (Šegestin), Kostajnice (Mečenčani, Prevršac, Donji Cerovljani), Petrinje (Blinja, Srpski Čuntić, Cepeliš, Stražbenica, Banski Grabovac, Miočinovići, Dodoši, Donja Mlinoga, Moštanica, Stražbenica), Siska (Kladari, Strmen), Ivanić-Grada (Šumećani), Vrbovca (Koritna, Srpska Kapela), Pakraca (Jagma), Ludbrega (Bolfan), Novske (Uštica, Donji Rajić, Borovac) te Nove Gradiške (Bodegraji).

Komarevu Donjem kod Siska (Hrvati) prvak je pjevajući donosila vijenac na glavi, ona je prva ulazila u kuću, stavljala vijenac gazdarici na glavu i njih dvije onda su se vrtjele. Žetelica koja je gazdarici donijela vijenac s njom je plesala i u Letovaniću i Komarevu Gornjem kod Siska (Hrvati). U Strašniku, Cepelišu i Madžarima kod Petrinje te u Svibovcu kod Novog Marofa (Hrvati) gazdarica je, nakon što je dobila vijenac, plesala sa svakom od žetelica, a u Hrastovici i Letovancima kod Petrinje (Hrvati) one su gazdaricu okretale 2-3 puta. U Cepelišu je ovaj ples bio popraćen vrištanjem.

Slično se bilježi i kod Srba u ovim krajevima. U Bestrmi kod Siska žetelica bi stavila majarici vijenac na glavu, njih dvije onda bi se uhvatile i 2-3 puta okrenule i **poskičale**. Sa žetelicom koja joj je donijela vijenac majarica je plesala i u Kinjačkoj, Petrinjcima i Drljači (Sisak), a sa svim je žetelicama gazdarica plesala u Prevršcu (Kostajnica), Šartovcu (Kutina) i Koritni (Vrbovec).

Žetveni vijenac (ili košaricu, kapu, rožicu) objesilo bi se kako gdje, različito od sela do sela. Ponegdje su kazivači navodili da bi se vijenac objesilo bilo gdje u kući, kako je, na primjer, zabilježeno kod Hrvata u okolini Karlovca (Skakavac, Lipje), a kod Srba u okolini Karlovca (Lipje), Garešnice (Mali Potok) i Čazme (Bosiljevo Česmansko). U Prekopi kod Gline (Hrvati) vješalo ga se u **ganjku**, a u hodniku su ga vješali i u Slanju kod Ludbrega (Hrvati). Kod Šokaca u Ušticu vijenac bi gazdarica objesila na zid bilo u kući bilo u kolnici tj. bilo gdje pod krovijem, samo ne u sobama. Nasuprot tome, u Vukovoj Gorici kod Duge Rese (Hrvati) vješalo ga se u najvećoj sobi u kući, a u Odri kod Siska (Hrvati) u glavnoj **iži** (sobi). U Hrastelnicu u sisačkoj Posavini (Hrvati) žetveni vijenac objesilo bi se na **slemenu**. Košaricu od klasja gazdarica u Križ Kamenici kod Otočca (Hrvati) vješala je iznad stola u **jizbi** (prvoj sobi). U Donjoj Budičini kod Petrinje (Hrvati) vijenac bi se objesilo na neku svetu sliku u kući, u Koritni kod Vrbovca (Srbi) na ikonu, u Moždencu kod Novog Marofa (Hrvati) na raspelo u kuhinji, a na raspelo u kući objesili bi vijenac i u Svibovcu kod Novog Marofa te u Velikom Bukovcu kod Ludbrega (Hrvati). U Donjoj Šušnjari kod Čazme (Hrvati) i Luščanima kod Petrinje (Srbi) vijenac se u kući vješalo na neko mjesto gdje ga se dobro vidjelo. U Kinjačkoj kod Siska (Srbi) vijenac se vješalo u **srednjoj kući** (sobi) iznad načava, a u Malom Obljaju kod Gline (Srbi) iznad mjesta gdje se **kuhalo** kruh. U Tatar Varoši kod Slunja (Hrvati) vijenac i rožicu gazda i gazdarica vješali su o klinove iznad stola, a u Svračici kod Gline (Hrvati) vijenac se vješalo na **tetivi** (gredi) u kuhinji. Na neki čavao ili klin u kuhinji kod Hrvata su vijenac vješali u Buniću (Korenica), Skeli (Glina), Budaševu, Komarevu Gornjem i Komarevu Donjem (Sisak), Palešniku (Garešnica), Palančanima (Čazma) i Ljubeščici (Novi Marof), a kod Srba u Bestrmi, Blinjskom Kutu, Brđanima Kosi, Petrinjcima i Drljači (Sisak) te u Velikim Zdencima (Grubišno Polje). U Gornjem Sjeniaku kod Karlovca

(Srbi) kapu se vješalo u uglu u kuhinji. U Tišini Lijevoj i Strelečkom kod Siska (Hrvati) vijenac bi se objesilo na klin na vanjskom zidu kuće.

U Velikoj Vranovini kod Vrginmosta (Hrvati) vijenac se vješalo na klin na štali, izvana, iznad ulaza za blago. U štali su ga vješali u Starom Selu Topuskom u istom kraju (Srbi), a na štalska vrata u Velikoj Gradusi kod Siska (Srbi). U Vagovini kod Čazme (Hrvati) objesilo bi ga se u ambaru, a u Kihalcu kod Gline (Hrvati) vijenac je visio u podrumu do Badnjaka, kad ga se unosilo na stol i stavljalo ispod zdjele iz koje su svi jeli.

Nakon žetve pšenice u Velikoj Vranovini planinki se donosilo tri rukoveti pšeničnog klasja koje se do slijedeće žetve čuvalo na glavnoj gredi u kući. A u Velikoj Gradusi pored vijenca prvak je također nosila i pregršt klasja iz zadnjeg snopa, koje je prosipala po dvorištu majarice za kokoši i blago.

U većem broju sela s hrvatskim življem žetveni vijenac čuvalo se do slijedeće žetve (Vukova Gorica, Skakavac, Lipje, Velika Vranovina, Skela, Donja Budičina, Odra, Strelečko, Hrastelnica, Budaševo, Komarevo Gornje, Komarevo Donje, Palešnik, Palančani, Vagovina, Donja Šušnjara, Slanje, Veliki Bukovec), a kako je bilo i u nekim selima sa srpskim stanovništvom (Lipje, Luščani, Bestрма, Blinjski Kut, Kinjačka, Velika Gradusa, Petrinjci, Bosiljevo Česmansko). U Gornjem Sjeničaku do slijedeće su žetve čuvali kapu.

U Komarevu Gornjem vijenac je u kuhinji trebao visjeti do slijedeće žetve, ali, ako su ptice jako navalile na pšenicu, onda se **venec** nosilo na njivu i bacalo na pšenicu govoreći: „Tice, evo vam 'šenice, a ostavite moju na miru!” U Petrinjcima su ga čuvali do slijedeće žetve „jer je to sreća”, a pred novu žetvu zrnje iz njega bacalo se kokošima, da bolje nose. Iz istog su razloga pred novu žetvu zrnje iz vijenca kokošima bacali i u Skakavcu.

U Bosiljevu Česmanskom pred novu žetvu vijenac se bacalo blagu u štalu, u Velikoj Gradusi pilićima, a u nekoliko drugih sela vijenac, ili zrnje iz njega, pred novu žetvu bacalo se kokošima (Hrastelnica, Komarevo Donje, Palančani, Vagovina, Donja Šušnjara, Veliki Bukovec). U Križ Kamenici su ovako postupali sa zrnjem iz košarice.

U Hrastelnici se iz žetvenog vijenca uzimalo zrnja za **božićno seme** koje se na Badnjak stavljalo na stol. U Kinjačkoj se na Badnjak vijencem prevlačilo preko tijesta za česnicu i kovrtanj a da godina bude rodniija. Malo se od zrnja iz vijenca miješalo i u žito na stolu, a na prvi dan Božića kokoši, konji i krave devet su puta jeli od tog žita.

U Vukovoj Gorici zrnje iz vijenca davalo se kokošima na Božić i Sv. Tri kralja, a u Kihalcu po povratku iz crkve na Sv. Tri kralja. U Svibovcu se zrnje iz vijenca davalo kokošima kad se iznosilo slamu iza Božića. U Blinjskom Kutu (Srbi) na božićne dane se 5-6 puta zrnje iz vijenca davalo kokošima, zato da češće nose. U Budaševu, pak, navodili su da se zrnje iz vijenca kokošima davalo kako je ispadalo, ne čekajući Božića. U Luščanima zrnje iz vijenca

ruljilo se za kruh, ali se najviše davalo pilićima kao njihovu prvu hranu. Ono što je od zrnja ostalo davalo se kokošima.

U nekima od istraživanih sela vijenac se čuvalo dok se nije osušio, a onda ga se bacalo kokošima (Prekopa, Brđani Kosa, Drljača, Mali Potok, Koritna, Moždenc, Uštica). U Uštici i Moždencu onda bi zrnje iz njega pokupili za živad, a sam vijenac bi se spalilo. Pred novu žetvu vijenac su spaljivali i u Velikoj Vranovini i Slanju. U Svračici su vijenac čuvali „dok se ne izda”. Sam vijenac onda su bacali na guvno, a zrnje iz njega davalo se kokošima.

U Ljubešćici vijenac su čuvali samo do jeseni, a onda se zrnje iz njega miješalo sa sjemenskim žitom. U Odri se zrnje iz njega miješalo u sjemensko žito, da sjeme bude sretno i rodno. U Tatar Varoši u sjemensko žito miješali su zrnje iz vijenca i rožice. U Donjoj Budičini zrnje iz vijenca pomiješalo bi se među ozimo sjeme koje će se posijati ujesen.

U nekima od sela kazivači su navodili da se vijenac ili zrnje iz njega nisu miješali sa sjemenskim žitom niti bacali kokošima (Bunić, Tišina Lijeva, Strelečko), da se zrnje nije bacalo kokošima (Skela) ili miješalo sa sjemenskim žitom (Budaševo). A u dva sela (Tišina Lijeva, Veliki Zdenci) kazivači se više nisu mogli sjetiti koliko dugo se čuvalo žetveni vijenac.

Obilježavanje završetka žetve

Nakon što su svi u selu poželi i **izmašinali** (ovršali), Česká beseda u Orlovcu Zdenačkom organizirala je i priređivala proslavu završetka žetve, **dožinky**, u kojoj su sudjelovali svi stanovnici sela (Česi, Hrvati, Srbi, Mađari). Tek za ovu prigodu plelo se **věneček** (žetveni vijenac). Oformilo bi se povorku kola koja su sva bila okićena snopljem. Na jednim među tim kolima, u lokalnom govoru zvanim **alegoryčký vůz**, bude kralj Svatopluk i njegovih 7 sinova (to su bili prutovi svezani u svežanj). U povorci su prevožena sva oruđa koja se koristilo za obradu zemlje. Svi sudionici bili su u svojim narodnim nošnjama, a onda se priređivalo zajedničku gozbu za koju se hranu prikupljalo u cijelom selu, tko što da.

Kod Hrvata i Srba u istraživanim selima uobičajenije je bilo prirediti gozbu i proslavu nakon što se u nekoj kući završilo sa žetvom. U nekima od tih sela za ovakovu gozbu nije bilo posebnog naziva, kako je bilo u Hrvata u okolici Otočca (Križ Kamenica), Duge Rese (Vukova Gorica), Ozlja (Mali Erjavec), Gline (Prekopa), Siska (Budaševo) i Čazme (Palančani), a kod Srba u Begovači kod Garešnice.

Među nazivima za ovu gozbu kod Hrvata, u okolici Duge Rese (Belajske Poljice) zabilježen je naziv **doženjavka**, a naziv **aldamaš** zabilježen je u okolici Korenice (Bunić), Karlovca (Skakavac), Gline (Svračica), Petrinje (Donja Budičina), Siska (Komarevo Gornje) i Ivanić-Grada (Dubrovčak Lijevi).

Naziv **aldomaš** zabilježen je kod Hrvata u okolici Gline (Skela), Siska (Tišina Lijeva, Strelečko, Komarevo Donje), Čazme (Vagovina), Garešnice (Kajgana, Oštri Zid, Palešnik), Grubišnog Polja (Orlovac Zdenački), Ludbrega (Apatija, Veliki Bukovec) te Novog Marofa (Moždenec, Ljubešćica, Svibovec). U Donjoj Šušnjari (Čazma) ovo je bio **aldomaš žetve**, a u Velikoj Vranovini (Vrginmost) i Uštici (Novska) **aldumaš**.

Slični ili isti nazivi zabilježeni su i kod Srba. Tako su u Lipju kod Karlovca ovu proslavu i gozbu zvali **dožinka**. U okolici Siska čest je naziv **čast** (Velika Gradusa, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Petrinjci, Drljača), a u Gornjem Sjeničaku kod Karlovca zabilježen je naziv **gošnja**. Od ostalih naziva, u okolici Siska (Blinjski Kut) zabilježen je naziv **aldamaš**, a u okolici Petrinje (Luščani) **aldamaš žetve**. Naziv **aldomaš** zabilježen je u okolici Siska (Bestрма), Vrbovca (Koritna) i Grubišnog Polja (Orlovac Zdenački), **aldomaš žetve** u okolici Čazme (Bosiljevo Česmansko), **aldumaš** u okolici Siska (Kinjačka), **ardamaš** u okolici Karlovca (Gornji Sjeničak), a u Stipanu kod Vrginmosta **ordomaš**.

U većini istraživanih sela za proslavu završene žetve za žetelice se spremalo bolja jela, služilo se vino i, naročito, rakiju, a uz glazbu se i plesalo. U Velikoj Vranovini za večeru se pripremalo juhu s pšeničnim rezancima, varivo i suho meso, gibanice. U Komarevu Donjem za aldomaš se klalo živad, u Blinjskom Kutu bi za žetelice ispekli prase. U Brđanima Cesti pripremali su supu i gulaš. U Donjoj Šušnjari, pored živadskog mesa pripremalo se i **makarune**, kao i uvijek, „za velike težake”.

U Hrastelnici kod Siska (Hrvati) navodili su da se poslije žetve nije priređivalo posebnu svečanost, jelo se i pilo kao i obično, a u tom je selu **aldomaš** označavao završenu žetvu. U Križ Kamenici se poslije žetve spremalo gozbu „jer sada su aldamaši!”. Djevojke su pjevale: „Gotova je radnja naša, gazdarice, 'oće l' biti šta od aldamaša.” U Madžarima kod Petrinje večera nakon žetve bila je bolja nego po završetku ostalih poslova i bilo je više pića, ali u tom selu nije bilo posebnih žetelačkih svečanosti.

U Svračici kod Gline nekad su pekli poseban kolač za aldamaš, „al' to su radili stari!”, pa kazivač Mijo Mladenović (rođ. 1904.) nije znao o tome. U Odri kod Siska, kad su doželi, priredilo bi se gozbu, ali samo za domaće, i za tu prigodu nije se peklo poseban kolač. Poseban kolač za završetak žetve nije se peklo niti u Križ Kamenici (Otočac), Skakavcu (Karlovac), Prekopi (Glina), Strelečkom, Budaševu, Komarevu Gornjem, Komarevu Donjem i Drljači (Sisak), Begovači, Kajgani, Oštrom Zidu i Palešniku (Garešnica), Bosiljevu Česmanskom i Palančanima (Čazma), Koritni (Vrbovec), Orlovcu Zdenačkom kod Grubišnog Polja (Hrvati, Srbi) te Slanju (Ludbreg).

U drugim su selima za ovu gozbu pekli samo gibanice. Ovako je bilo u Skeli kod Gline (gibanica od sira), Tišini Lijevoj, Kinjačkoj, Brđanima Kosi,

Komarevu Donjem (Sisak), Dubrovčaku Lijevom (Ivanić-Gradu), Svibovcu (Novi Marof) i Velikom Bukovcu (Ludbreg). U Brđanima Kosi takvu se gibanicu nazivalo **kolač**. U Vukovoj Gorici za ovu se prigodu peklo **orijaču** (orehnjaču), u Malom Erjavcu gibanicu od sira ili rogača, u Brđanima Cesti to su bili **žličari** ili kolač od rogača, u Bosiljevu Česmanskome štrudle, u Donjoj Šušnjari gibanice od sira, jabuka, u Uštici **buhtli**. U Moždencu se pravilo štruklje od sira i **zdiganu** orehnjaču, u Ljubešćici male **diganjke** (kolače od oraha), a u Apatiji **digane** kolače s orasima, makom.

U Buniću se za aldamaš peklo **povaticu**: u tanko tijesto, kao za štrudle, pomiješa se sir i jaja, sve se smota i peče pod **pekrom**, a prije posluživanja začini se (prelije se) putrom. U Malom Erjavcu za gozbu se peklo gibanicu **vrtanj** (naprave se mlinci koje se puni kukuruznim brašnom i mlijekom. Vrtanj se smota u krug, a u sredini ostane šupljina). U Velikoj Gradusi peklo se pitu sa sirom i kajmakom, u Donjoj Šušnjari veliki **kuglof**.

U Gornjem Sjeničaku za ardamaš se peklo **kovrtanj** od pšeničnog brašna, okrugao i s rupom u sredini, pleten u pletenicu, a po njemu su utisnuti orasi i lješnjaci. Kovrtanj je lomila i dijelila planinka, a svi prisutni jeli su od njega. Jednaki se kovrtanj peklo i za Božić i krsnu slavu. U Blinjskom Kutu (Srbi) od novog pšeničnog brašna peklo se **kovrtanj**, okrugao kruh, poput pogače, koji je šupalj u sredini. Taj se kovrtanj nije jeo, već bi ga se objesilo na zid i tu je ostajao do slijedeće žetve.

U Malom Potoku za gozbu se peklo posebnu raženu pogaču koju se zvalo **dožinjal'ca**. Kata Vučković iz Velikih Zdenaca (rođ. 1912.) tek iz pričanja starijih znala je da su pogaču istog imena pekli i Srbi iz tog sela.

Za doženjavku su u Belajskim Poljicama pod pekvom pekli **doženjavku**, okrugao kruh od pšeničnog brašna. Taj se kruh nije rezalo, već ga je jedna od **žnjačov** trgala i dijelila svakom od težaka. Svi su morali jesti od njega. Ako bi ga se rezalo bio bi **dvekast** (kao nedopečen).

U Donjoj Budičini za **žnjače** za aldamaš, pored gibanice, peklo se i **medenicu**, kolač od meda, u obliku pogače i koji se odozgor ukrašavalo utiskivanjem čaše, a sa strane pletenicom od tijesta. Medenicu je lomio gazda i dijelio svim žetelicama „jer je to spasiteljski kruh“, tako je i Isus lomio i dijelio kruh apostolima.

U Lipju (Srbi) za dožinku se peklo pšeničnu pogaču ukrašenu utiskivanjem čašom i vilicom. Uz rakiju, žetelice su lomile i jele tu pogaču. U Luščanima se za aldamaš žetve pod pekvom peklo pogaču od pšeničnog brašna, s gornje stranu išaranu vilicom, čašom, kotačićem od sata, a na rubu joj je tijesto bilo u pletenici. Lomila ju je majarica i svatko od težaka morao je jesti od nje. Na časti u Velikoj Gradusi obavezna je bila i pogača koju se peklo ispod pekve i, kao i božićnu česnicu i kovrtanj, ukrašavalo utiskivanjem čašom i vilicom. I ovdje je tu pogaču trgala i žetelicama dijelila majarica.

Okruglu pogaču od pšeničnog brašna, koju se nije rezalo, već trgalo, pekli su za ovu prigodu i u Brđanima Cesti.

U Petrinjcima, prvo požnjeveno žito donijelo se kući, osušilo na krušnoj peći i samljelo na žrvnju. Od tog se žita peklo pogaču za čast. Ta je pogača bila ukrašena utiskivanjem čašom. Na časti ju je majarica trgala i dijelila svakom od prisutnih jer je svatko od prustnih morao kusati od nje. I u Slanju se za aldomaš peklo kruh od prvog žita.

U Vagovini su za aldomaš pekli kolače s orasima i pogače ukrašene od tijesta napravljenim pticama i zvjezdicama (šesterolisnim rozetama). Pogače se ovdje nije lomilo, već rezalo. A u Moždencu se za aldomaš na stol stavljalo od pšeničnog brašna ispečen okrugli **krujek** (ili: **pogačicu**) na kojem su ukrasi bili utisnuti vilicom. Svaka od žetelica malo bi od njega odrezala i pojela.

Pabirčenje

Za pabirčenje je u istraživanim selima zabilježen niz izraza. Kod Hrvata su zabilježeni slijedeći: **biračiti**: Svračica (Glina), Donja Budičina (Petrinja), Odra, Tišina Lijeva, Komarevo Gornje, Komarevo Donje (Sisak), Dubrovčak Lijevi (Ivanić-Grad), Uštica (Novska); **birati**: Donja Budičina (Petrinja); **ići u biračinu**: Komarevo Gornje (Sisak); **kupit' klas**: Vagovina (Čazma), Kajgana, Palešnik (Garešnica); **kupit' lat**: Palančani (Čazma); **lati brat'**: Tišina Lijeva (Sisak); **lati kupiti**: Gornja Garešnica (Garešnica); **pabirčiti**: Skakavac (Karlovac); **pajdekovati**: Veliki Bukovec (Ludbreg); **paprikovati**: Slanje, Apatija, Bolfan (Ludbreg); **perkovati**: Skela (Glina); **pobirati**: Hrastelnica (Sisak), Moždenec, Ljubeščica, Svibovec (Novi Marof); **pobirat' klasove**: Banova Jaruga (Kutina); **pozubatat' strnku**: Domankuš (Bjelovar).

Kod Srba su to bili: **biračiti**: Lipje (Karlovac) Kinjačka (po požetom **strnjku**) (Sisak); **birati**: Gornji Sjeničak (Karlovac); **kupit' klas**: Velika Gradusa, Brđani Kosa, Brđani Cesta (Sisak), Begovača, Veliki Prokop (Garešnica), Koritna (Vrbovec), Veliki Zdenci, Orlovac Zdenački (Grubišno Polje); **kupit' lati**: Bosiljevo Česmansko (Čazma); **kupiti vlati**: Luščani (Petrinja), Petrinjci, Drljača (Sisak); **kupit' vlatove**: Mali Potok (Garešnica).

Kod Čeha u Orlovcu Zdenačkom za pabirčenje bi se reklo **zbírat klasy**.

Tek u vrlo malom broju sela kazivači su navodili da se kod njih nije pabirčilo po požetoj njivi. U Buniću (Korenica) su navodili kako je u tom kraju bilo vrlo malo žita, pa se nastojalo gotovo sve pokupiti s njiva tako da se nije imalo što pabirčiti. Pabirčilo se nije niti u Križ Kamenici (Otočac), Prekopi (Glina), Blinjskom Kutu (Sisak), Oštrom Zidu (Garešnica) te u Ladislavu Sokolovačkom (Koprivnica). A samo u tri sela, u Velikoj Vranovini (Vrginmost) te Strelečkom i Budaševu (Sisak), kazivači su navodili da nitko nije imao prava pabirčiti.

U Vukovoj Gorici (Duga Resa) po požetoj su njivi pabirčili momci i djevojke. Sakupljeno zrnje onda su nosili samljeti u mlin, a od tog su brašna pekli **kolač** (kruh) kojeg su nosili na proštenje na Sv. Jurja, pa onda zajednički od njega jeli. U Uštici (Novska) biračila su djeca (seoski pastiri), a ono što su sakupili bi prodali nekome iz sela i taj je novac pripadao njima. U Komarevu Donjem (Sisak) djeca su mogla biračiti po požetoj njivi ako im je gazda to dozvolio. U Moždencu (Novi Marof) po požetoj su njivi pobirala djeca koja su tim zrnjem hranila purane.

U većini istraživanih sela kazivači su navodili da su siromašni iz sela imali pravo pabirčiti po požetim njivama. Ovako je bilo u okolici Karlovca (Skakavac, Lipje, Gornji Sjeničak), Velike Gorice (Lijevi Štefanki), Gline (Svračica), Petrinje (Luščani, Donja Budičina), Siska (Tišina Lijeva, Drljača, Komarevo Gornje, Kinjačka, Velika Gradusa, Brđani Kosa, Brđani Cesta, Petrinjci), Ivanić-Grada (Dubrovčak Lijevi), Kutine (Banova Jaruga), Garešnice (Palešnik, Begovača, Mali Potok, Gornja Garešnica, Veliki Prokop), Čazme (Bosiljevo Česmansko, Palančani, Vagovina, Donja Šušnjara), Vrbovca (Koritna), Grubišnog Polja (Veliki Zdenci, Orlovac Zdenački), Bjelovara (Domankuš), Novog Marofa (Ljubeščica, Svibovec) i Ludbrega (Slanje, Bolfan, Apatija, Veliki Bukovec).

U Kajgani (Garešnica) siromašni su prvo morali pitati gazdu da li smiju ići kupit' klas, dok su u nekim selima navodili da je pabirčiti mogao bilo tko iz sela tko nije imao žita, ili dovoljno žita, kako je bilo u Skakavcu (Karlovac), Skeli (Glina), Odri i Hrastelnici (Sisak). U Drljači (Sisak) bolji gazda bacio bi siromašku snop pšenice na njivu pa da ovaj nije morao pabirčiti.

U nekima od sela pabirčilo se i nakon branja kukuruza (Skakavac, Gornji Sjeničak, Skela, Tišina Lijeva, Dubrovčak Lijevi).

Fieldwork Material from Croatia and Bosnia and Herzegovina Harvest Customs

Dražen Nožinić

Summary

The contribution provides a more in-depth presentation of the fieldwork material regarding the harvest customs of the Croats (31 villages) and Serbs (18 villages) examined from 1983 to 1984 and from 1986 to 1989 in Croatia, using the guidelines of the Ethnological Atlas of Yugoslavia. Moreover, the contribution also features the marginally noted—therefore, less elaborate—data about these customs among the Serbs, Croats, Bosniaks, Czechs, Slovaks, Lemkos, and Hungarians in Bosnia and Herzegovina and Croatia.

Keywords: fieldwork material, harvest customs, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Croats, Serbs, Bosniaks, Czechs, Slovaks, Lemkos, Hungarians.

Dražen Nožinić

Nezavisni istraživač, Kardif, Velika Britanija /
Independent Researcher, Cardiff, Great Britain

E-mail: drazen58@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-7168-4536>

Примљено/Received: 10. 5. 2025.

Прихваћено/Accepted: 15. 6. 2025.